

Nya och gamla synvinklar på traditionella forskningsteman

TAPIO BERGHOLM* Östra Finlands Universitet

Jesper Hamark, *Ports, dock workers and labour market conflicts*, Gothenburg studies in economic history 12 (Göteborg: Göteborgs universitet 2014). 171 s.

Utgångspunkter

Jesper Hamarks ekonomisk-historiska doktorsavhandling består av fyra internationella artiklar och ett inledande kapitel. Doktoranden skriver modigt om teman som för honom till temaområden och debatter i vilka ekonomisk-historiska och andra forskare i Sverige och i världen tidigare har deltagit. Hamark söker i sin sammanläggningsavhandling djärvt inspiration och diskuterar med etnologer och arbetsmarknadsforskare – ”Industrial Relations” – sociologer och nationalekonomer. Avhandlingen är kompakt. Texten i både inledningskapitlet och artiklarna är koncis.

Författaren greppar och kritiserar grundligt klassiska tolkningar och hypoteser, som utvecklats till etablerade sanningar. Den internationellt mest kända hypotesen torde vara den tolkning som Clark Kerr och Abraham Siegel framförde år 1954 om att gruv- och hamnarbetarna är exceptionellt strejkbenägna.¹ Deras hypotes, ”Kerr-Siegel hypotesen”, om en isolerad massas strejkentusiasm har dock kritiserats tidigare.² Doktoranden granskar med kritisk blick även Walter Korpis och Michael Shalevs maktresursteori, ”Power Resources Theory”, och Anders Björklunds åsikter om periodiseringen av hamnarbetet.

* Docent i historia; fakultetsopponent.

1. Clark Kerr & Abraham Siegel, ”The Interindustry Propensity to Strike – An International Comparison”, i Arthur Kornhauser, Robert Dubin & Arthur M. Ross (red.), *Industrial Conflict* (New York, Toronto & London 1954) s. 189–212.

2. Paul Edwards, ”A Critique of the Kerr-Siegel Hypothesis of Strikes and the Isolated Mass: A Study of the Falsification of Sociological Knowledge”, *Sociological Review* 25:3 (1977) s. 551–574.

Jesper Hamark är inte enbart en ung rabulist, som angriper alla de myter som tidigare forskare har skapat. I själva verket tolkar han på ett rätt så traditionellt sätt kommunisternas betydelse för uppkomsten och långvarigheten av stora arbetskonflikter. Till exempel Richard Hyman och även undertecknad, tillsammans med Paul Jonker-Hoffrén, har förhållit sig tvivlande till kommunisternas exceptionella förmåga att uppvigla till strejk – men detta har inte övertygat Hamark.³

Avhandlingen är spännande och öppnar för nya diskussioner samtidigt som gamla kontroverser granskas ur en ny synvinkel. Hamark använder många kreativa metoder för att lösa sina forskningsproblem. En fråga, som jag har funderat på är, att det är svårt att i avhandlingen finna en diskussion som knyter produktivitet till strejker eller strejker till produktivitetsutveckling. Även om Hamark kritiserar Korpi och Shalev så tror också han, att Sverige är något särskilt betydelsefullt – ”model country of Sweden” (s. 15). I Finland är vi något mer blygsamma.

Tre av artiklarna har publicerats i internationellt respekterade tidskrifter före disputationen och disputanden har därmed redan tagit sin plats i den internationella forskningsdiskussionen. För arbetskonfliktforskningens del är källlitteraturen verkligen täckande. Litet konfunderande är dock, att några av de svenska böcker eller forskningspublikationer som jag bekantat mig med inte nämns i inledningen till denna avhandling: Charles Lindleys *Svenska Transportarbetare Förbundets historia I och II* fattas och den svenska historiska strejkkonfliktforskningens banbrytare Jane Cederqvists *Arbetare i strejk* från år 1980 och Ingemar Johanssons *Strejken som vapen* från år 1982 nämns inte i inledningskapitlet. Är det så, att till exempel Beverly Silver, ja, Richard Hyman har mer kunskap om strejkerna i Sverige? Denna brist korrigeras till en del av att man i andra kapitlets noter finner både Lindley och Johansson.

Innehåll och resultat

Hamark greppar i sin första artikel, ”Striking Indifferently: The Myth of Militancy on the Docks prior to World War II”, modigt den rätt så vedertagna åsikten, att hamnarbetarna är mer benägna än arbetare i andra branscher att strejka. Någon egentlig egen empirisk forskning presenterar han inte. Materialet består av tabeller och kalkyler som Kerr-Siegel själv upprättat och andra forskares forskningsresultat. Det är närmast frågan om en Review-artikel med synteser av och kommentarer till tidigare forskning. Slutsat-

3. Tapio Bergholm & Paul Jonker-Hoffrén, ”Farewell to the communist strike hypothesis? – The diversity of striking in Finland between 1971–1990”, i António Simões do Paço, Raquel Varela & Sjaak van der Velden (red.), *Strikes and Social Conflicts: Towards a global history*, International Association Strikes and Social Conflict, online book (Lissabon 2012). <http://www.iassc-mshdijon.fr/IMG/pdf/strikes_and_social_conflicts_2nd_edition.pdf> (14.6.2014) s. 401–413.

serna är kritiska och koncisa men motiverade. Man kan dock förundra sig över, att källmaterialet har en oskäligt starkt betoning på anglo-amerikanskt material. Är det ett villkor för att delta i den internationella diskussionen att det egna och de icke-engelska språkområdenas forskning ges mindre uppmärksamhet?

Artikeln "Dock and Defeat: The 1909 General Strike in Sweden and the Role of Port Labour" har utarbetats i samarbete med Christer Thörnqvist. Artikeln är mera traditionell och bygger på primärforskning där författaren grundligt har satt sig in i källorna. Författaren jämför storstrejken enbart med västliga strejker när han påstår, att den var en av de största i Europa. En snabb titt på Finlands arbetsmarknadshistoria skulle ha visat, att de politiska storstrejkerna 1905 och 1917 och storstrejken 1956 var minst lika täckande och omfattande. Enligt Hamark och Thörnqvist var det faktum, att järnvägsarbetarna lämnades utanför den svenska storstrejken ett avgörande bakslag för både de strejkande i hamnarna och för hela storstrejken. Författarna beskriver det som både vanligt och enkelt att utnyttja strejkbrytare vid arbetskonflikter i hamnarna. Forskarna har förstått, att man inte nödvändigtvis kan finna strejkbrytarna eller dem som förrådde strejken i statistiken. Under storstrejken kunde sjömännen och eldarna på fartygen själv lasta och lossa lasten på sina skepp.

Trots detta är argumentationen inte helt övertygande när författarna beskriver hamnarbetarnas kampförmåga och kraft som svag. När arbetsgivarsidan värvade strejkbrytare kunde den möta ideologiska problem eller problem som berörde utbudet av arbetskraft. Jag är inte den enda forskaren som har framfört tolkningen, att hamnarbetarnas förhandlingsstyrka och effekten av deras arbetskonflikter var olika under olika årstider. I Finland betydde detta, att förhandlingsstyrkan under sommaren, då man hade brist på arbetskraft, länge var rätt så stark. På vintrarna kunde fackavdelningarna på grund av isförhållandena tryggt gå i ide utan rädsla för arbetsgivarnas attacker då överutbud på arbetskraft gällde.⁴

Artikeln "Technology and Productivity in the Port of Gothenburg c. 1850–1965" fördjupar sig i svåra och stora hamn- och ekonomisk-historiska forskningsproblem. Det är mycket enklare att räkna produktiviteten i en fabrik eller i en butik. Produktivitet, effektivitet och vinst är mycket komplicerade frågor i hamnar som producerar förmedlingstjänster, så kallad "trading". Det kan förekomma stora skillnader mellan det synsätt som gäller för en kommun som äger hamnområdet, de stuveri- och speditorsfirmor som arbetar i hamnen, rederierna som använder hamnen och de företag som

4. Tapio Bergholm, "Masculinity, Violence and Disunity: Waterfront Strikers and Strike-breakers in Finnish Ports in the 1920s and 1930s", *International Journal of Maritime History* 8:1 (1996) s. 23–42.

genom hamnen sänder eller tar emot frakter. Bör man mäta lastmängden eller lastens värde när man gör upp produktivitetsberäkningar för en hamn? Kan ett minskat svinn, mindre skador på produkterna och en kortare tid som fartyget står i hamnen ersätta det att man per ton utnyttjar många arbetstimmar eller dyra lyftkranar?

Mitt bland dessa metodologiska problem bygger Hamark upp en egen modell som resulterar i en ny uppskattning av produktivitetsutvecklingen inom hamnproduktionen under perioden mellan de två världskrigen. Enligt denna kalkyl och tolkning så började produktiviteten växa redan innan containertrafiken inleddes. Internationellt intresse har även Hamarks uppfattning, att produktiviteten också förbättrades i Göteborgs hamn under mellankrigstiden. Forskarens starka självförtroende framkommer i det, att han rekommenderar sitt sätt att räkna även till andra forskare.

Hamarks undersökning öppnar tidigare återvändsgränder och ger nya svar. Anders Björklunds idé om en periodisering av hamnarbete på basis av lastningskroken, hamnkranen, truckar, containers och datasystem utgör grunden och inspirationskällan för Hamarks granskning. Detta betyder dock inte, att han inte kraftfullt kritiserar hur Björklund tidsmässigt daterar olika perioder. Hamark granskar samma Göteborgs hamn som Björklund behandlar i sin etnologiska avhandling; en skillnad i forskningsobjekt förklarar således inte de avvikande forskningsresultaten.

Artikeln "From Peak to Trough: Swedish Strikes and Lockouts in the First Half of the Twentieth Century" presenterar tolkningar som representerar en återgång till 1950-talets argumentation, då man i det kalla krigets förhållanden granskade arbetskonflikter ur arbetarrörelsens inre ideologiska och politiska kamps synvinkel. Författaren tar avstånd från till exempel Richard Hymans⁵ och Bergholm och Jonker-Hoffréns tolkningar utan att han polemiserar mot dem. För det mesta är aktörerna i en arbetskonflikt, vid sidan av fackförbundets internt stridande politiska grupper, även av arbetsgivaren eller arbetsgivarna. Därför är det, att han i första hand riktar blicken mot fackföreningsrörelsens interna liv, en modig forskningslinje.

Emellertid, att de socialdemokratiska fackföreningsledarna, som hade förbundit sig till arbetsfred, beskylldes kommunisterna för att man gick i strejk, anser jag inte vara ett särdeles övertygande bevis på att kommunisterna hade en avgörande roll i uppkomsten av arbetskonflikter. Många frågor lämnas öppna ifall man förklarar arbetskonflikter med partipolitik. Varför var kommunisternas ständiga strävan att alltid och överallt skapa strejker tidvis framgångsrik men huvudsakligen helt resultatlös? Varför litade arbetarna vanligen på sina socialdemokratiska ledare och strejkade sällan? Varför gav

5. Richard Hyman, *Strikes*, Third edition (Aylesbury 1984).

arbetsgivarna då och då efter för att undvika en arbetskonflikt och varför var de då och då redo att utstå en strejk eller till och med ta till en blockad för att driva igenom sina egna mål? Jesper Hamark motiverar sitt synsätt både grundligt och trovärdigt. Men konkurrerande tolkningar är legio i historie- och strejkforskningen. Han har åtminstone ännu inte övertygat mig om att jag bör förändra mina annorlunda tolkningar av relationen mellan kommunister och strejker.

Slutomdöme

Hamarks undersökning är på många sätt förtjänstfull. Den avhandling som jag har granskat är en viktig del av den vetenskapliga diskussion som förs inom många internationella forskningsfält. Den får oss att fundera över nya forskningsproblem, som man, med den metodologiska och forskningsmässiga kompetens som denna undersökning gett, kan finna intressanta lösningar på. Respondenten kunde till exempel sätta sig in i hur produktivitetstökningen i Sverige har påverkat arbetskonflikttrenderna.

Jag har länge ansett, att monografier, som enbart koncentrerar sig på det egna forskningstemat, inom humanvetenskaperna – och särskilt inom historieforskningen – är de enda kvalificerade avhandlingarna. Jesper Hamarks arbete var inte det första övertygande motargumentet, men nog ett av de mest övertygande, som jag har mött. En högklassig sammanläggningsavhandling som denna för både den nordiska och den internationella ekonomisk-historiska forskningstraditionen starkt framåt.